

prema *svetak* i *svetac*, *meče* prema *metak*, *Medak* i *meče* (medvjedić). Katkad se riječ izobličila do neprepoznatljivosti (*bazag* – *baže*, *mozak* – *može*). Nekad ta glasovna izoliranja nisu bila strana našim izvornim govornicima – pa se od *tetak* vokativ *teče* održao do danas. 3. Na imenice tipa *med*, *let*, *led*, *red*, *planet* može utjecati težnja k razjednačivanju, tj. da se za redom ne ponavljaju dva ista samoglasnika (*lede*, *lete*), kao što to i gramatike dopuštaju u instrumentalu (*Bečom*, *ježom umj*, *Bečem ježem*). Ipak – toj težnji zasad ne bi trebalo popuštati u stilski neutralnim situacijama. 4. Gubitak ili bar slabljenje jezične osjetljivosti za udaljšavanje zavisnih padeža od nominativnoga glasovnog sastava omogućio je prodor vokativnoga *-u* u naročito vlastita imena i tuđice. Tu bismo mogli prihvatiti Pavešićev savjet: „Ali je kod vlastitih imena koja se svršavaju na *k*, *g*, *h*, *c*, a uzeta su iz drugih jezika, osobito ako još nisu sasvim udomaćena pa se osjećaju pomalo tuđima, običnije izbjegavati stvaranje alomorfne vokativne osnove koje izvorni jezik ne poznaje, te ona imaju vokativ bez promjene završnog suglasnika.” To potvrđuje i Ljudevit Jonke kao prevodilac Hašekova *Dobroga vojnika Švejka*. Tu on ima vokativ *Švejku*, a ne *Švejče*. Stoga u raspodjeli vokativnih morfema nastavku *-u* valja dati mjesto i u novijim tuđicama na *-k*, *-g*, *-h*, *-c*, (*blicu*, *pacu*, *koku*, *Franku*, *tenku*, *ergu*, *gangu*, *gegu*, *Dagu cehu*, *rajhu*, *Lahu*). To vrijedi i za poimeničene kratice ako se upotrebljavaju u vokativu (*AEG*, *TANG*).

Dakle, vokativ imenica koje zanimaju čitatelja iz Zadra glasi: *boče*, *skoče*, *roče*, *tlače*, *griješe* i *grijehu*, *smiješe* i *smijehu*, *lede*, *mede*, *sniježe*, *briježe*. U poetskim tekstovima može i drukčije, jer je pjesniku u nekom kontekstu određeni suglasnik

ili samoglasnik nenadomjestiv pa može iskoristiti bilo koju vokativnu inačicu: *-u* s nepromijenjenim prethodnim suglasnikom ili *-e* s palatalom.

Osnažio bih sve to i jednim primjerom. Imamo tri istozvučnice: *Rok*, *rok* (*rock*) i *rok*. Za vokativ muškog imena nema kolebanja: *Sveti Roče*, *ugodniče božji* i *rajski imenjače*, *moj* – čitamo u pripovijetki *Sedam zvonara majke Marije* Ivana Gorana Kovačića. Tuđicu *rok* (tip glazbe) u vokativu možemo upotrijebiti s nastavkom *-u* (*Roku*, *roku*, *potiskuješ* i *vrednije tipove glazbe!*), a vokativ naše riječi u značenju *vrijeme* pisat ćemo i govoriti samo – *roče*. Naravno, opet se izuzimaju valjani stilistički razlozi u književno-umjetničkom tekstu.

Što se tiče vlastitih imena, u suvremenoj govornoj praksi još je agresivniji nulti nastavak u vokativu, tj. nominativni oblik vokativa (*Slušaj*, *Vitez!*), pa već prodiere i u opće imenice (čitamo u *Danasu* naslov – STANDARD, TI SI KAO ZDRAVLJE), ali to je – nova tema.

Stjepko Težak

SLAVENSKA SOCIOLINGVISTIČKA BIBLIOGRAFIJA

U Švicarskoj je izašla komentirana bibliografija slavenske sociolingvistike u tri knjige: *Peter Brang / Monika Züllig, Kommentierte Bibliographie zur Slavischen Soziolinguistik, Band I, II, III, Bern - Frankfurt am Main, 1981*. Djelo je opsežno, ima 1640 strana s 15088 bibliografskih jedinica bez recenzija koje se navode uz djelo na koje se odnose.

U prvi tren može nas začuditi ta opsežnost kad znamo da je sociolingvistika mlada disciplina, stvarno i službeno postaje tek u prošlom desetljeću. Kad bismo po tome sudili, očekivali bismo u jednoj takvoj bibliografiji samo najnovije radove. Međutim, sociolingvistika ima svoje klice, svoje preteče i prije, a svakako od W. von Humboldta, pa nema tako oštre vremenske granice, a još manje područne. Sociolingvistika se bavi odnosom jezika i društva, proučava odnose i djelovanja između jezičnih i društvenih pojava, a kad tako gledamo, onda znamo da jezik uvijek ima neki odnos prema društvu i čim dirnemo u taj aspekt jezičnih činjenica, odmah smo u sociolingvistici. Zbog toga sociolingvističko područje nije jasno određeno i na općeprihvatljiv način ograničeno, teoretske i metodološke pretpostavke pokazuju veoma široke varijacije, kako ističe i sam autor Peter Brang. On pojam sociolingvistike shvaća široko jer njegova bibliografija nema namjeru normirati nego registrirati i informirati pa njegovo široko gledište ima puno opravdanje. Kad je tako, neće nas začuditi činjenica što nalazimo obilje podataka o radovima 19. i 20. stoljeća sve do 1977. godine, a u ograničenu opsegu i do 1980.

Naslov same knjige nagovještava, a sadržaj pokazuje da ova bibliografija ne obuhvaća sociolingvističku problematiku samo slavenskih jezika, nego na slavenskim jezicima objavljene sociolingvističke radove i drugih jezika, engleskoga, francuskoga, njemačkoga pa i radove o afričkim i azijskim jezicima, dakako s težištem na slavenskim jezicima.

Komentirana znači da autori komentiraju sadržaj članka kad on nije jasan iz samoga naslova, a posebno kad je riječ o kolektivnim djelima kao što su npr. zbornici. Tada se u komentaru donosi sadržaj kolektivnoga djela.

Grada je iznesena u šest poglavlja:

1. O sociolingvističkim istraživanjima
2. Opći aspekti uzajamnih odnosa između jezika i društva
3. Jezik i društvene strukture
4. Jezik i kultura
5. Ideologija, politika i jezik
6. Društvo, jezik i lijepa književnost sa 158 pododjeljaka, dakako s teškoćama koje proizlaze iz međudisciplinarnosti naravi toga područja.

Sva su ta područja važna, u svakom ćemo poglavlju naći zanimljive podatke, no ipak mislim da su najznačajnija, najzanimljivija dva, 3. i 5., ne samo zato jer su najopsežnija, nego zato što obuhvaćaju najraznovrsniju problematiku. Da se to vidi, spomenut ću samo neke pojmove koje ta dva područja obuhvaćaju.

3.: demokratizirajuće tendencije u književnom jeziku, razgovorni jezik, stilovi, argot, žargon, sleng, tabu, eufemizmi, ezopovski jezik, tajni jezici...

5.: društveno-ideološki aspekti jezične norme, normativni kriteriji (unutarjezični i izvanjezični), norma kao "socijalna kontrola", problem jezičnoga autoriteta, postanak i razvoj pojedinih slavenskih jezika, jezična njega, jezična kultura, značenje pojedinih ustanova i ličnosti za jezičnu njegu, nacionalna samobitnost, jedinstvo i jezik, jezik kao sredstvo ideološkog utjecaja, jezične manipulacije, svjetski jezici (prirodni), svjetski jezici (umjetni), slavenski koine, rusizmi i sovjeticizmi u drugim jezicima, purizam...

Već to spominjanje samo nekih područja pokazuje bogatstvo podataka koje pruža ova bibliografija. Nas dakako odmah zanima naše, jugoslavensko područje, a prvenstveno hrvatsko i srpsko. Ali ja ne znam kako da najbolje pridem tom pitanju jer mogu samo upozoriti na njega, a obilje naših podataka razasuto je pojedini

načno po svim poglavljima, a samo su negdje dani cjelovito u pojedinim odjeljcima.

Tako ćemo u odjeljku 5.4. Jezična njege. jezična kultura (Sprachpflege, Sprachkultur) naći članak K. Cek i E. Martinčić, *O nekim problemima jezične i opće kulture* iz 18. god. Jezika između članka K. Čapeka *Kdybych byl lingvistou* i zbornika *Spisovná čeština a jazyková kultura*, u odjeljku Značenje pojedinih institucija i ličnosti za jezičnu kulturu (5.4.4. Bedeutung einzelner Institutionen und Persönlichkeiten für die Sprachpflege) članak A. Šojata, *Prva sjednica Komisije sekcije za jezičnu kulturu hrvatskoga književnog jezika*, Jezik, 22, između članka V. Smoleja, *"Jezikovna posvetovalnica"* i E. Sokola, *Bor'ba Rajnisa za razvitie latskoga literaturnog jezika*.

Pregled problematike po pojedinim jezicima (bugarski, makedonski, srpsko-hrvatski, slovenski...) nalazimo u odjeljcima:

5.1.3. Postanak i razvoj pojedinih standardnih jezika

5.4.1. Problemi jezične njege u području pojedinih jezika

5.7. Jezično zakonodavstvo, jezično diskriminiranje

5.8. Nacionalna samobitnost, jedinstvo i jezik

5.23. Purizam.

Dakle prema naravi područja.

U jednom su području djela poredana abecednim poretom. Ako se komu može učiniti na primjeru K. Cek i A. Šojata da nije tako, onda valja reći da je po abecedi slova bez obzira na diakritički znak, a naslovi bez autora ili kolektivnih djela navedena su abecednim redom po prvoj imenici, kako je to dosad u bibliotekarstvu bilo uobičajeno.

Ako se komu može učiniti da ima određenih teškoća u snalaženju, odnosno koliko ih i ima, one su prevladane trećom knjigom u kojoj se nalaze kazala kratica (Abkürzungen), sigla (kratica i skraćenica literature, Sigelverzeichnis), imena (Personenregister) i stvarno kazalo (Sachregister).

Sve to omogućava da se lako nađe željeni podatak i bibliografija je time učinjena do pojedinosti upotrebljivom.

Želimo li znati što je npr. pisano o našem purizmu, potražiti ćemo u Sadržaju Purizam (Purismus - serbokroatisch) ili u Stvarnom kazalu Purizam i tražiti što nas zanima. Tako ćemo pod Purizam u Stvarnom kazalu naći uputnicu na 123. bibl. jedinicu i u njoj naći da je H. Vajzović u sarajevskom Odjeku, 29/1976., napisao članak *Tri godine SALK-a. Plodna aktivnost lingvističkoga kružoka u Sarajevu*, a u komentaru tom članku da se u njemu kratko izvještava o obrađivanim temama pa je među ostalim spomenuto da je I. Klajn izlagao o purizmu pod naslovom *Purizam i antipurizam*. U odjeljku 5.23. Purismus nećemo naći I. Klajna jer to tada nije bio samostalni članak. Tako nećemo naći ni podatak da Z. Vince u knjizi Putovima hrvatskoga književnog jezika ima VII. poglavlje *Težnja za jezičnom čistoćom*, ali ćemo Vinceovu knjigu, razumljivo je, naći, u poglavlju 5.3.1. Postanak i razvoj pojedinih standardnij jezika (br. 6523), a uz to još šest Vinceovih bibl. jedinica o toj problematici.

U toj je bibliografiji zabilježena i naša aktualna problematika pod naslovom *Novе raspre o srpskohrvatskom jezičnom jedinstvu* (Neue Auseinandersetzung um die serbokroatische Spracheinheit), i tu primjera radi, naći podatak: 9740 Peco, A

Kako nazvati svoj jezik: Odj 22/1969, 15-16, 3.

Plädoyer für volle Freiheit bei der Wahl des Sprachnamens.

Dakako, u ovako kratkom prikazu, ograničenom i naravi našega časopisa, ne mogu ulaziti u kritičko razmatranje toga djela, ali nije ni prijeko potrebno. Ako ono i ima nedostataka, a vjerojatno ih ima, oni postaju nevažni pred veličinom uložena truda i koristi koju smo njime dobili ne samo za sociolingvistiku, nego i za lingvistiku, jezičnu kulturu i kulturu uopće. Zato malo tko može ostati nezainteresiran za ovo djelo, malo tko može ostati ravnodušan prema obilnoj gozbi koju ono nudi. Rijetko će se naći tko da bar ne poželi posegnuti za tim knjigama, a posezat će mnogi iz potrebe da se upute u literaturu pojedinih područja, među kojima i područje jezične kulture ima važno mjesto. Zato je ova knjiga zavrijedila da na nju upozorimo i čitatelje časopisa za jezičnu kulturu.

Stjepan Babić

RODBINSKI KOD
(uz Rječnik rodbinskih naziva
Franje Tanockog)

Svi naši kodovi - emotivni, etički, spoznajni, ritualni, ideološki, recepcijski (sa neizbrojivim potkodovima) - po kojima je i unutar kojih je organiziran naš život, naše postojanje i djelovanje (unutarnje i vanjsko), imaju svoje korelate u jeziku. Ti jezični potkodovi (potkodovi u odnosu na jezik kao integralan kod) imaju svoj život, svoju dinamiku, i mi se u njima ogledamo. Mijenjaju li se - i mi se mijenjamo. Mijenjamo li se - i oni se mijenjaju. Oni su najsigurniji indikatori dubokih socijalnih, kulturnih i psiholoških promjena koje nas zahvaćaju i preoblikuju, a da toga u početku, svakako, nismo niti svjesni. U tom su smislu vrlo

indikativni relativno nagli potresi u kojim se radikalnije mijenja struktura nekog jezičnog potkoda. Ti nas potresi upozoravaju na transformiranje složenog kompleksa ljudskih odnosa (međusobnih, kao i odnosa ka materijalnom svijetu) i na prijelaz iz jednog tipa civilizacije u drugi.

S transformiranjem i raspadanjem jednog potkoda u jeziku raspada se i otisak jedne civilizacijske strukture u njemu. Raspada se - često - nepovratno, jer ako takav sustav nije na vrijeme, prije svoga raspada, zabilježen, sistematiziran i opisan (sa složenom mrežom semantičkih odnosa), više ga nikada neće biti moguće pouzdano rekonstruirati.

Rječnikom Franje Tanockog (*Rječnik rodbinskih naziva*, "Revija", Osijek, I izdanje: 1983, II izdanje: 1986) spašen je od zaborava (a nadajmo se - i donekle usporen u svom semantičkom simplificiranju) jedan od najrazvijenijih i najdragocjenijih potkodova u našem jezičnom sustavu. "Snimljen" je u - gotovo - kritičnom trenutku, jer se još održava u svojoj staroj i izvornoj složenosti u ruralnim sredinama koje čuvaju patrijarhalne tradicije čvrstih veza u rodbini i preciznih distinkcija u rodbinskim odnosima, ali se izrazito pojednostavljuje i gubi svoju izdiferenciranu strukturu u urbanim centrima, u kojima je taj - patrijarhalni - sustav rodbinski odnosa potisnut i razaran složenim sustavima zasnovanim na posve drugačijim socijalnim indikatorima (koji su prestrukturirali život i odnose u gradskim, industrijaliziranim i hijerarhijski drugačije formiranim sredinama). Stvaraju se, svakako, novi kodovi, no još je rano da ih sistematiziramo u jezičnom promatranju. Fleksibilni su, nesigurni, često dirigirani vještačkom, pa i neologističkom službenom terminologijom (recimo - u sferi imenovanja profesija i stvaranja sustava njihovih odnosa). No zato je zadnji trenu-